

**PUO YA MORAORAO TJENA YA BOPHATLALATSI BA DITABA YA KOPO YA
TSHWARELO YA PHATLALATSA HO BASEBETSI BA MEHLENG BA SARS BA ILENG
BA AMEHA HAMPE KE DIKETSO TSA SARS, MMOHO LE HO MEKGA E MENG E
ITSENG YA BORARO, KA 2014 - 2018**

11 Pudungwana 2022, PRETORIA – Jwalo ka karolo ya phihlello e nngwe ya leeto la ho kgutlisetsa tshepo ya setjhaba, SARS e motlotlo ho tsebisa hore e fihlelletse ditumellano le basebetsi ba yona ba mehleng ba ileng ba ameha hampe ke diketsahalo tse etsahetseng ka nako ya ho hapuwa ha SARS pakeng tsa 2014 le 2018.

Khomishenara Kieswetter, boemong ba SARS, o kopile tshwarelo ya phatlalatsa ka bopelonomi ho basebetsi bana ba mehleng ka lebaka la diketso tsa mokgatlo ona le tseo o sa di etsang tse bakileng mathata a maholo le ho thefula ha bohloko maphelo a bona. SARS e itshola haholo ka bohloko bona le tshotleho eo e bo bakileng ho bona le ho malapa a bona ka lebaka la diketso tse itseng tse ileng tsa phethahatswa ke SARS ka nako ena.

Ditumellano tsena di phethahatsa dikgothaletso tsa Khomishene ya Dipatlisiso hodima Taolo Le Puso ya Lekgetho ka SARS (Khomishene ya Nugent) e ileng ya fumana hore ho bile le ho hloleha ho hoholo ha botshepehi le ba puso ho SARS tlasa bodisa ba Khomishenara ya mehleng ya SARS, Mong. Tom Moyane.

Ka mora dipatlisiso tsena tse batsi ditabeng tse etsahetseng mona SARS, ho akareditswe le diqoso tsa hore yuniti e ileng ya thehwa ka 2008 ho lwantshana le ikonomi e seng molaong, e thehilwe ka thoko ho molao, Khomishene ya Nugent ka 2018 e fumane hore diqoso tsena di ne di se na motheo.

Sepheho sena se ile sa boela sa tshehetswa ke palo e itseng ya diketsahalo tsa bohlokwa tse ileng tsa etsahala dilemong tse mmalwa tsa ho feta. Tsena di akga ka hare dintlha tsena:

- (a) Lesedinyana la Sunday Times leo ditlaleho tsa lona di neng di hlohleletsa mohopolo o leshano wa 'yuniti e seng molaong' le ile la hula ditlaleho tsa lona tsohle mme la phatlalatsa kopo ya lona ya tshwarelo ka ho phatlalatsa diqoso tsena.
- (b) KPMG e ile ya hula diqeto le dikgothaletso tsa tlaleho ya yona tabeng ena.

- (c) Modulasetulo wa Boto ya Boelets'i ya SARS, Moahlodi Frank Kroon, o ile a hula diphetho tsa hae mabapi le ho se be molaong ha ho thehwa ha yuniti.
- (d) Lekgotla le Phahameng le ile la behela ka thoko Tlaleho ya Mohlahlobikakaretso wa tsa Mautlwela mabapi le taba ena; mme
- (e) Ketso ya tokiso ya Mosirelets'i wa Setjhaba e hlahellang tlalehong ya hae e mabapi le taba ena e ile ya tsebahatswa e le e seng molaong mme ya behelwa ka thoko ke Lekgotla le Phahameng (Karolong ya Gauteng) ka 2020, moo, hara tse ding, e neng e itshetlehile hodima tlaleho ya KPMG, tlaleho ya Sikhakhane le tlaleho ya Mohlahlobikakaretso wa tsa Mautlwela. Lekgotla le Phahameng le fumane hore Mosirelets'i wa Setjhaba o hlolehile o etsa diphuputso ho latela tsela e lokelang ofisi eo. Ka ho etsa jwalo, Mosirelets'i wa Setjhaba o ile a iphapanya hohang le makgabane a ka hara Dikarolo tsa 181(1)(a) le 182 tsa Molao wa Motheo, tse ipiletsang ho Mosirelets'i wa Setjhaba ho se be leeme nakong eo a phethahatsang mesebetsi ya hae mme a etse tsena ntle le tshabo, leeme kapa ho inkela diqeto. Lekgotla le ile la boela la laela hore ho be le ditjeo tsa kotlo kgahlano le Mosirelets'i wa Setjhaba mmoho le Adv Busisiwe Mkhwebane ka seqo, ka kopanelo le ka ho fapana. Ka Loetse 2021, baahlodi ba babedi ba Lekgotla le Lehlo la Maipiletso ba ile ba qhelela ka thoko kopo ya Mosirelets'i wa Setjhaba ya hore tletlebo ya hae e reng taba ena e shejwe hape hore a tle a tsebe ho ipiletsa hape kgahlano le kahlolo e ileing ya dihwa ke Lekgotla le Phahameng. Mosirelets'i wa Setjhaba o ile a etsa kopo ho mopresidente wa Lekgotla le Lehlo la Maipiletso (SCA) hore taba ena ya ho qhelelwa ka thoko ha kopo ya hae e shebisiswe. Ka la 1 Hlakola 2022, mopresidente wa Lekgotla le Lehlo la Maipiletso (SCA) le yena o ile a qhelela ka thoko kopo ena ya Mosirelets'i wa Setjhaba ya hore ho qhelelwa ka thoko ha kopo ya hae ho shebisiswe. Mosirelets'i wa Setjhaba o ile a qetella a lebile mane Lekgotleng la Molao wa Motheo. Ka la 10 Pudungwana 2022, Lekgotla la Molao wa Motheo, kaofela ha lona le hanne kopo ya Mosirelets'i wa Setjhaba ya ho etsa kopo ya ho ipiletsa kgahlano le kahlolo ya Lekgotla le Phahameng, mme sena se tlisa pheletsong mohopolo o kgelosang o neng o le mabapi le yuniti ena ya diphuputso.

Tlalehong ya yona ya ho qetela, Khomeshene ya Nugent e kgothaleditse hore ho lekole kgonahalo ya ditlhapiso ho basebetsi ba yona ba jwale le ba mehleng, tseo ho sa hlokahaleng hore di be mofuteng wa tjehelete, ho ba ileng ba angwa hampe ke diketso tse ileng tsa etswa ke SARS, tseo hara tsona di akgang ka hare ditlaleho tsa Sikhakhane le KPMG.

Ka nako ya ho kgethwa ha hae ka Motsheanong 2019, Khomishenara Kieswetter o fumane boemo ba SARS bo le bobele ho feta tse neng di se di boletswe tlalehong ya Khomishene ya Nugent. O ile a phethahatsa letoto la mehato ho tliša botsitso basebetsing, ho kgutlisa moya/morolo wa basebetsi le ho theha botjha botshepehi mokgatlong.

Mehato e ile ya phethahatswa e akaretsa tsena:

- Letsholo la ho mamelwa ka tsela e kgathallang ha basebetsi ka sepheo sa ho ba neha monyetla wa ho arolelana le ho hetla morao ka seo ba bileng ka hara sona, le ho busetswa ditulong ha basebetsi bao ho neng ho thwe 'ha ba sa hlokeha', kapa ho fuwa mesebetsi e meng e nang le molemo mmoho le ho hirwa hape ha basebetsi ba ileng ba tsamaya SARS pakeng tsa 2014 le 2018.
- Tekolo ya diphuputso tsa ka ntle le ka hare, diketso tsa kgalemo le tse ding tse amang le tsa tshebetso tseo ka mohlomong di neng di sa hlokahale, di ile tsa etswa mme ditaba tsena tsohle tsa phethelwa.
- Ho phethelwa ha motjha wa ditlhapiso bakeng sa basebetsi ba jwale bao mesebetsi/maemo a bona mona SARS a ileng a ameha hampe le ho phethahatswa ha letoto la mehato ya tokiso.

Ka 2021, ho latela tsena tse boletsweng ka hodimo, Khomishenara Kieswetter o ile a theha Komiti ya Boeletsu e akgang ka hare boramelao ba hlomphehang, Profesa Thuli Madonsela (modulasetulo) le Moahlodi ya seng a behile meja fatshe wa Lekgotla la Molao wa Motheo Johan Froneman, ho mo eletsa mabapi le ho kgonahala ha ditlhapiso tsa basebetsi ba mehleng ba SARS bao ka ho qolleha ba ileng ba angwa hampe ke diqoso tsa leshano tsa hore e ne e le ditho kapa ba neng ba amahanngwa le yuniti ya diphuputso e neng e se "molaong" eo ho neng ho thwe e ne e sebetsa ntle ho molao.

Thomo ya Komiti ena ya Boeletsu e ne e le ho theha motjha wa taolo o kgathallang wa ho kgothaletsa ho fola, poelano, le diketso tsa tokiso tse seng leeme, tsa toka le tse lekalekanang ka tsela ya toka e lokisang tse neng di senyehile pele. Komiti ena ya Boeletsu e ile ya fana ka tlaleho ho SARS ka Tlhakubele 2022 mme dikgothaletso tsa yona di ile tsa ananelwa ke Khomishenara.

Khomishenara Kieswetter, boemong ba SARS, o itse: "Ke ananela dimpe tse bakilweng ke mokgatlo ho basebetsi ba mehleng ba amahanngwang haholo le ho thehwa, botsamaisi le

mosebetsi wa yuniti ya diphuputso, mmoho le malapa a bona. Ka boikokobetso ke tshepa hore ho phethelwa ha motjha ona, batho ka bomong ba amehang mmoho le malapa a bona ba tla ananela ho phethelwa ha taba ena mme ba tswele pele ka maeto a bona a ho fihella ho fola le hore dintho di kgutlele madulong.

SARS e ananela hore diphuputso ka bobedi tsa Sikhakhane le KPMG mmoho le diphetho tsa tsona le dikgothaletso di ne di le phoso haholo, mme SARS e se e hlakisitse le ho toboketsa hape hore e keke ya di sebedisetsa eng kapa eng hape. SARS e ananela hore ditlaleho tsena di ne di sa lokela hore di ka be di sebedisitswe jwalo ka motheo wa diketso dife kapa dife tse nkuweng kgahlano le ba anngweng mmoho le bahlanka ba bang ba SARS.

Ka bomadimabe, ka ha SARS le yona ebile lehlatsipa la kgapo ya mmuso ka nako ena, SARS e ananela hore e ile ya hloleha ho sireletsa basebetsi ba yona ha diqoso tsena tsa leshano di neng di hlahella ka Mphalane 2014 mmoho le dilemong tse latelang moo.

SARS e bile e fane ka kopo ya tshwarelo ya praevete ho bakgathatema ka bonngwe ba bona mmoho le ho malapa a bona ka mathata le bohloko boo a bileng le bona pakeng tsa 2014 le 2018 le nakong e nngwe e telele ka mora moo.

Ho bapa le dikgothaletso tsa Komite ya Boelets, SARS e se e lefile ditlhapiso tse seng leeme (tsa ditshenyehelo tsa kakaretso) bakeng sa ho hatikelwa ha ditokelo tsa botho tsa ba amehang mmoho le ditlhapiso tse bileng teng ka lebaka la ho lahlehelwa ke mosebetsi moo sena se lokelang.

Khomishenara Kieswetter o boela a lebisa diteboho ho Komite ya Boelets ka boikitlaetso ba yona mabapi le motjha ona wa ditlhapiso, haholoholo ka boetapele le bohlale boo e bo tlisitseng ho netefatsa hore motjha ona wa ditlhapiso o tsamaya ka katleho ho netefatsa hore ho ba le toka mekgeng e amehileng ha ka lehlakoreng le leng ho ntse ho nkelwa ditabatabelo tsa SARS, jwalo ka setheo, hloohong.

Khomishenara Kieswetter o boela a leboha bakgathatema ka ho tshepa motjha ona, le ha ho ne ho le thata ho etsa jwalo, mmoho le tshebedisano ya bona hore morero ona o fihle pheletsong ka katleho. Le ha motjha ona wa ditlhapiso e keke wa kgotsofatsa ka botlalo ho thunthetseha ha seprofeshenale le hwa batho ka seqo ho bileng le teng ka nako e telele, SARS e tshepa hore motjha ona wa ditlhapiso o tliisa phodiso le ho phethelwa ho itseng ho basebetsi bana ba mehleng ba SARS le ho malapa a bona mme sena se kgontsha mekga ka bobedi ho tswela pele ka tsela e ahang.

Basebetsi bana ba latelang ba dumetse hore mabitso a bona a phatlalatswe molemong wa kopo ena ya tshwarelo:

Ivan Pillay, Peter Richer, Andries Janse van Rensburg, Johann van Loggerenberg, Adrian Lackay, Pieter de Bod, Gilbert Gunn, Nkele Pitsi, Siobhan Wilson, Telita Snyckers, Charl Fourie, Gene Ravele le Marika Muller.